

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12 Students
(Based on Updated Curriculum 2077)

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12
Students (Based on Updated Curriculum 2077)

 puspas.com.np

PDF Collections

Notes
Books
Model Questions

This PDF was downloaded from
puspas.com.np

Visit our website for more
materials.

puspas.com.np

Follow us on:

AR Dinesh

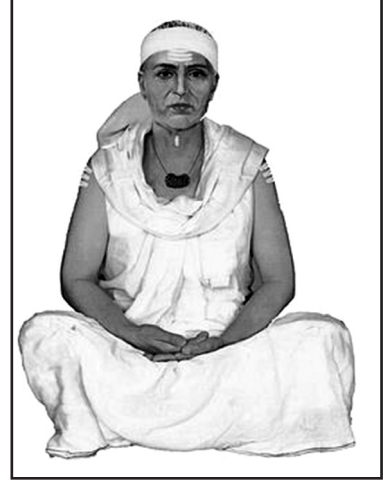

puspas.com.np

Puspa Shrestha

जीवन र मृत्यु मानिसका स्वभाविक प्रक्रिया हुन् । मान्छेको जीवनको सार्थकता उसको गतिशीलता र रूपान्तरणबाट सिद्ध हुन्छ । योगमाया यस्तै गतिशील महिला हुन् । भोजपुर जिल्लाको नेपाले डाँडाको सिम्ले भन्ने सानो गाउँमा जन्मेर देश विदेशको यात्रा तय गर्दै विद्यमान कुरीति, महिला विभेद र जातीय कुरीतिका विरुद्ध बोल्ने प्रखर महिलाका रूपमा चिनिन्छिन् । विद्यालयीय शिक्षाको अवसर नपाएर पनि स्वअनुभव र स्वसिकाइका माध्यमबाट अध्यात्म, मानवता र सामाजिक सांस्कृतिक परिवर्तनको पक्षमा आवाज उठाउने योगमायालाई नेपाली समाजमा प्रेरणादायी महिलाका रूपमा लिने गरिन्छ । जीवनमा काम, क्रोध, लोभ मोहबाट मुक्त भई वैराग्यलाई अँगालेर विद्रोहको नयाँ शैलीलाई अपनाउने योगमाया नेपाली समाजकी एकै महिला हुन् । विद्रोहको अग्नि समाधि र जल समाधिको त्यो शैली वर्तमान समयमा उपयुक्त नभएर पनि तत्कालीन राणा शासनको विरुद्धमा गरिएको आन्दोलनको एउटा स्वरूप थियो ।

योगमायाको जन्म वि.सं. १९२४ मा श्रीलाल न्यौपाने र चन्द्रकला न्यौपानेको पहिलो सन्तानका रूपमा भएको हो । योगमाया पुष्पलाल र अग्निधर नामका दुई भाइकी एकै दिदी थिइन् । सामाजिक परम्पराअनुसार सात वर्षको कलिलो उमेरमा नै उनको विवाह भयो । पति भनेर चिन्न नपाउँदै विवाह गरेको दुई वर्षमा उनी विधवा भइन् । तत्कालीन नेपाली समाजमा विधवा हुनु भनेको पीडादायी अवस्थामा पुग्नु हो । बाल स्वभाव र गुणका आधारमा उनले घरपरिवार र समाजको तिरस्कार भोग्नुपर्थ्यो । यही कारण उनी शारीरिक र मानसिक यातनाको समेत सिकार भइन् । यसरी अत्याचारका सबै खाले स्वरूपलाई सहँदै उनी चौध वर्षको उमेरसम्म घरमै बसिन् । तत्कालीन सामाजिक परिवेशमा सासू र नन्दको प्रताडना सहन नसकेपछि उनी भागेर माइत गइन् । माइतीमा पनि उनले घर गरिखान नसकेकी भनेर प्रशस्त निन्दा सहनुपर्थ्यो । बुबाआमा र माइतीतिरका सबैले त्यस बेलाको सामाजिक प्रचलनअनुसार उनलाई आफ्नै घर फर्काउन प्रयत्न गरियो । यसरी माइती र घर दुवैतिरबाट उपेक्षित योगमायामा बिस्तारै विद्रोहको चेतना पलाउन थाल्यो । उनी घर र माइतीका बिचमा विद्रोह गर्दै आसाम पुगिन् । आसाम पुगेर उनले एकै

अनुभव गरिन् । पतिको सतीत्वमा बसिरहनुपर्ने मृत्युसंस्कारका विरुद्ध कडैल थरका व्यक्तिसँग विवाह गरिन् । केही वर्षपछि उनका पतिको मृत्यु भयो । पतिको मृत्युपछि उनी भावविह्वल भइन् । अकस्मात् उनका जीवनमा डोटेल थरका व्यक्ति आइपुगे । ती व्यक्तिले उनीसँग विवाहको प्रस्ताव गरे । उनी पनि राजी भइन् । उनीहरूबाट नैनकला नामकी छोरी जन्मिइन् ।

योगमाया अब सामाजिक क्रियाकलापमा सहभागी हुन थालिन् । त्यस समयमा सबैभन्दा प्रचलित सामाजिक गतिविधिको रूपमा पूजा प्रार्थना आदि रहेका थिए । उनले यस्ता क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागिता जनाउँदै नेतृत्वको भूमिका निर्वाह गरिन् । यस्ता सामाजिक, धार्मिक कार्य, आर्यसमाजीहरूको सुधार चेतना र साधुसन्तहरूको सङ्गतले योगमायामा जीवन र समाजलाई हेर्ने नयाँ चेतना जागृत भइरहेको थियो । यसबाट उनी बिस्तारै बिस्तारै प्रभावित हुँदै गइन् । अङ्ग्रेज विरोधी आन्दोलन र धार्मिक आध्यात्मिक क्रियाकलापको सहभागिताले उनको चेतना अभिवृद्धि हुँदै गयो । बाल्यकालदेखिका आफ्ना भोगाइ र आफू बाँचेको समाजका विसङ्गतिका कारण उनी आर्थिक र सामाजिक सञ्जालको मोहबाट मुक्त हुँदै गइन् । यसले उनीमा वैराग्यचेतको बीजारोपण गरायो । यही चेतलाई सार्थकता प्रदान गर्ने हौसला पनि जागृत भयो । यसका लागि उनले तपस्या गर्ने योजना बनाइन् । तपस्याका लागि आफ्नो जन्मथलो नै उनलाई उपयुक्त लाग्यो । आफ्ना भाइलाई लिन आउने सन्देश पठाएर भाइकै साथ लागी उनी आफ्नै जन्मथलो भोजपुर आइपुगिन् । वि.स. १९७३ को एक साँझ उनी आफ्नी छोरी नैनकला र भाइका साथ मझुवाबेंसी पुगिन् ।

मझुवाबेंसीमा योगमायाको आगमन त्यहाँका मान्छेका लागि उत्सुकताको विषय बन्यो । त्यही उत्सुकतालाई समेट्दै योगमायाले गाउँलेहरूलाई साथी बनाउन थालिन् । सामाजिक रूपमा समावेश हुँदै घरमा हुने पूजा, पुराण र चौतारीहरूमा सामूहिक सहभागिता जनाउँदै गइन् । आसाममा सिकेको ज्ञान र अनुभवलाई उनले त्यहाँ प्रयोग गर्ने अवसर पाइन् । यही ज्ञान र अनुभवका आधारमा पण्डितहरूसँग शास्त्रार्थ गर्ने तथा समाजका पुरुषहरूसँग बहस पनि गर्न थालिन् । यसैबिच उनी प्युठानको स्वर्गद्वारीमा रहेका महाप्रभु अभयानन्द द्वितीयकहाँ पुगी दीक्षा लिइन् र सन्न्यासी बनिन् । सन्न्यासी बनेपछि घरायसी वातावरण त्याग गर्नुपर्ने भएकाले उनी मझुवाबेंसीमै कुटी बनाएर एकलै बस्न थालिन् । योगमाया आफ्नो ज्ञान र बुद्धिका माध्यमबाट साधक बनेकी त्यस समाजकी अगुवा महिला भएकाले उनको योग साधना पनि त्यतैतर्फ लक्षित भयो । उनमा धाराप्रवाह प्रवचन दिन सक्ने खुबी थियो । यही खुबीका कारण उनका वरिपरि मानिसहरूको घुइँचो लाग्न थाल्यो । भोजपुर आसपासका धेरै मानिसहरू उनको प्रवचन सुन्न आउन थाले र उनीप्रति श्रद्धाभाव बढ्न थाल्यो । भक्तजनको घुइँचो लागेपछि मझुवाबेंसीका कुटीले उनलाई पुगेन । उनी उफ्रौलीटारमा रहेको फराकिलो जमिनमा सरिन् र भक्तजनलाई

समेदने गरी कुटी पनि निर्माण गरिन् । उफ्रौलीटारको कुटी पनि वि.सं. १९८८ मा अरुणमा आएको ठुलो बाढीले बगाएपछि उनी इर्खुवापारिको गौडिनीमा सरिन् । उनी जहाँ जहाँ बसाइँ सर्थिन्, भक्तजनहरू त्यहीं त्यहीं पुग्थे । उनको योगसाधना र तपस्याबाट प्रभावित पनि हुन्थे । उनले तपस्याका निराहार, जलाहार, अल्पाहार जस्ता विधिहरूको प्रयोग गर्थिन् । शरीरलाई मौसम र वातावरणअनुसार समायोजन गर्न कहिले कैयौँ दिन अरुण नदीमा आधा शरीर डुबाएर बस्थिन् । कहिले गर्मी याममा पञ्चाग्नि तापिन् । यस्ता कठोर तपस्याले उनलाई दृढ बनाउँथ्यो । यही दृढताले गर्दा उनी वि.सं. १९९२ मा आफ्ना अनुयायीसहित खाम्पालुङ हिमाल पार गरेर तपस्यासमेत गरिन् । यतिमा मात्र उनको साधनाको यात्रा टुङ्गिएन । वि.सं. १९९७ मा उनले भोजपुरकै उच्च पहाडी क्षेत्र चायाँबोटे सिरान तोरीबारीको छेउको अग्लो थुम्कामा बसेर तेइस दिनसम्म तपस्या गरिन् । यी विभिन्न ठाउँमा गरिएका तपस्याको मुख्य उद्देश्य साधनाको प्राप्ति र सबै प्रकारका मोहबाट उन्मुक्तिको चाहना नै थियो । यी तपस्याका विविध मोडहरू मुख्य उद्देश्य जीवनका लोभ र मोहबाट मुक्त हुँदै समाज सुधारको चाहना राख्नु थियो ।

सन्ध्यासी जीवन सुरु गरेसँगै योगमायामा सामाजिक चेतना सलबलायो । उनी धार्मिक, सामाजिक, प्रशासनिक, आर्थिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा विद्यमान सबै खाले विकृतिहरूका बारेमा खुलेर विरोध गर्न थालिन् । उनी छुवाछुतलाई मानव सभ्यताको सबैभन्दा ठुलो कलङ्क ठान्थिन् । त्यसैले कुनै पनि सामाजिक कार्यमा मानिसहरूलाई छुत र अछुत तथा माथिल्लो जात र तल्लो जातमा छुट्याउनु घोर अपराध मान्थिन् । सनातनी परम्पराको नाममा जातका आधारमा फरक फरक कानुन प्रचलनमा रहेको त्यस समयको समाजमा छुवाछुत र जातपात नमान्नु घोर आपत्तिको विषय हुन्थ्यो । त्यस्ता व्यक्तिहरू विभिन्न दण्डका भागी हुन्थे । त्यस्तो कठोर राणाकालीन समयमा पनि उनले छुवाछुत तथा वर्णाश्रमको खुलेर विरोध गरिन् । पूजा, आराधना, भजन, कीर्तन, प्रसाद वितरण र ग्रहणमा तिनीहरूलाई सहभागी गराएर उनले आफ्नो धारणालाई व्यवहारमा पनि उतारिन् । उनका थुप्रै भक्तहरू कथित दलित पनि थिए र उनीहरू सबै जना विनाभेदभाव सबै गतिविधिमा संलग्न हुन सक्थे । उनको आश्रममा प्रचलित यस किसिमको छुवाछुतरहित वातावरण देखेर कथित सनातनीहरू योगमायाको खुब आलोचना गर्थे ।

योगमाया लैङ्गिक विभेदको पनि कट्टर विरोधी थिइन् । उनी बालविवाहको विपक्षमा उभिन्थिन् तर स्वैच्छिक विधवा विवाहको समर्थन गर्थिन् । सती प्रथा र दास प्रथाको घोर विरोध गर्थिन् । कानुनी रूपमा सती प्रथा त पहिल्यै उन्मूलन भएको भनिए पनि व्यवहारमा त्यस समयसम्म प्रचलित नै थियो । वि.सं. १९८२ मा दास प्रथा अन्त्य भएको घोषणा हुँदा उनी अत्यन्त हर्षित भइन् । चन्द्रसमसेरका यस्तो कार्यको खुलेरै प्रशंसा गरिन् । उनी तत्कालीन न्यायिक परिपाटीको विरोधी थिइन् । उनी समाजका ठुलाबडा साहुमहाजनले गरिबको ढाड सेक्ने गरी ब्याज लगाउने

चलनको निन्दा गर्थिन् । दिँदा सानो पाथी र लिँदा ठुलो पाथी प्रयोग गर्ने साहुमहाजनको उनी खुब विरोध गर्थिन् । गरिबदुःखीले निसाफ नपाउने, महाराज दरबारबाहिर आस्पर नहेर्ने, विचारीले उल्टो निसाफ दिने कुराको निन्दा गर्थिन् ।

योगमायाका दृष्टिमा कर्तव्य नै धर्म हो । उनी धर्मलाई मानव हित मान्थिन् र धर्मलाई मानवताका पक्षबाट हेरिनुपर्छ भन्ने मान्यता राख्थिन् । धर्मलाई राज्यले पनि मानवताको कोणबाट हेर्नुपर्छ भन्ने धारणा राख्ने योगमाया समन्यायमा जोड दिन्थिन् । यसका लागि उनले तत्कालीन शासकहरूसँग आग्रह पनि गरिन् र सत्य धर्मको भिक्षा माग्नु मानिसहरू पनि पठाइन् । राणा प्रधानमन्त्री जुद्धसमसेरका पालामा पण्डित प्रेमनारायणलाई सत्य धर्मको भिक्षा माग्नु पठाउने कार्य यहाँ प्रशंसनीय छ । त्यति भएर पनि त्यो भिक्षा आश्वासनमा मात्र सीमित रहयो । यसबाट उनी निराश भइन् तर त्यस निराशालाई शक्तिमा बदल्न आफैँ काठमाडौँ जाने निधो गरिन् । काठमाडौँ गएर वि. सं. १९९३ को महानवमीका दिन श्री ३ जुद्धसमसेरलाई भेटी उक्त आश्वासन पूरा गर्न आग्रह गरिन् । जुद्धसमसेरले पुनः वचनबद्धता जनाए तर लामो पर्खाइपश्चात् पनि उक्त आश्वासन कार्यान्वयनमा आएन । यस घटनाले उनलाई भन् विद्रोही बनायो । योगमायाले वि.सं. १९९५ को कात्तिक २७ गते शनिबारका दिन सरकारले सत्य धर्मको भिक्षा नदिएर आफ्ना तमाम भक्तसहित अग्निसमाधि लिने घोषणा गरिन् । अग्निसमाधिको दिन नजिकिँदै गयो । मानिसहरू बिस्तारै भेला हुन थाले । उफ्रौलीटारको मैदानमा ठुलो यज्ञस्थल बनाइयो । यज्ञका लागि जङ्गलबाट प्रशस्त काठहरू बटुलियो । अग्नि कुण्डमा हवन गर्न श्रीखण्ड जम्मा पारियो । अग्निसमाधि लिन २४० जना जति भक्तहरूले स्वेच्छाले नाम लेखाए तर उनको अग्निसमाधिको योजनालाई सरकारले सफल हुन दिएन । अग्निसमाधिको घोषणा मितिभन्दा एक दिन पहिले नै धनकुटाबाट बडाहाकिम माधव समसेरको नेतृत्वमा खटिआएको र भोजपुरबाट समेत खटिगएको ठुलो फौजले घेरा हाली उक्त अग्निसमाधिमाथि प्रतिबन्ध लगायो । यसै क्रममा रघार जनालाई धनकुटाको जेल चलान गरियो र योगमाया तथा उनका महिला भक्तहरूलाई भोजपुरको रउटा पाटीमा केही दिन बन्दी बनाइयो । नेपालको इतिहासमा महिलाहरूलाई बन्दी बनाइएको यो पहिलो घटना थियो । यसरी निरङ्कुश सरकार र तत्कालीन सामन्ती सत्ताको विरुद्धमा रउटी महिलाले नेतृत्व लिएको विश्व इतिहासमै अनौठो र साहसिक विद्रोहलाई बलपूर्वक दबाइयो । अहिलेको समाजमा यस्तो विद्रोह उपयुक्त नरहे पनि त्यस बेलाका लागि यो सशक्त विद्रोह नै थियो ।

अग्निसमाधि घोषणा असफल भएपछि योगमायामा भन् वैराग्यसहितको विद्रोह भन् बढ्न थाल्यो । उमेरले सत्तरी काटे पनि उनी भन् बढी साधना, ध्यान र तपस्यामा डुब्न थालिन् । उनमा राज्यबाट 'सत्य धर्मको भिक्षा' प्राप्त होला भन्ने आशा थियो तर राणा शासकले ती विद्रोही महिलाको आवाज सुनेनन् । अग्निसमाधि काण्डका कारण शासकहरू चिढिएका थिए । निरङ्कुश

राज्यसत्ता उनीप्रति भन्भन् दमनकारी र बर्बर हुँदै गयो । सामन्ती व्यवस्थाका पक्षधरहरू, ठुलाठालु साहुमहाजनहरू योगमाया जस्ता विद्रोही र समाज परिवर्तनको अपेक्षा गर्ने जोसुकैलाई दुःख दिन्थे, दण्डित गर्थे । यसैबिच शासकको यस उपेक्षा विरुद्धका विद्रोहका रूपमा योगमायाले गोप्य रूपमा जलसमाधि लिने योजना बनाइन् । राणा प्रधानमन्त्री तथा सिङ्गो शासन व्यवस्थालाई अग्निसमाधि र जलसमाधि जस्ता हठयोग चुनौती त थियो नै, उनी र उनका अनुयायीहरूको विचारमा मुक्ति प्राप्तिको सही मार्ग पनि थियो । त्यसैले अग्निसमाधि काण्डमा पक्राउ परेका सबै जना जेलमुक्त भएपछि उनले अठसठ्ठी जना परम भक्तहरूसहित वि.सं. १९९८ असार २२ गते हरिशयनी एकादशीका दिन सूर्योदय नहुँदै “अधर्मको अन्त्य होस्, धर्मराज्य स्थापना होस्, मुक्तिको द्वार खुलोस्” भन्दै अरुण नदीमा समर्पित भएर जलसमाधि लिइन् ।

योगमाया छुवाछुतरहित, शोषणरहित र भ्रष्टाचाररहित नेपाली समाजको खोजीमा लागिन् र शासकहरूका विरुद्ध विद्रोह गरिन् । उनले योगसाधना, ध्यान, तपस्या, प्रवचन र सामाजिक व्यवहारका माध्यमबाट सती प्रथा, दास प्रथा, छुवाछुत जस्ता कुरीतिबाट मुक्त न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्ने प्रयास गरिन् । तत्कालीन सामन्ती समाजका अगुवाहरूले यसलाई सुनेनन् । समाजमा सचेत विद्रोहको रूपमा रहे पनि पुराना विचारका मान्छेहरूका लागि उनका विचार रुचिकर थिएनन् । सबैतिरबाट आफ्नो विचारलाई नस्विकारिएपछि सामूहिक जलसमाधिका माध्यमबाट विद्रोहको नेतृत्व लिने योगमाया भौतिक रूपमा जलसमाधिकै मितिदेखि हामीसामु रहिनन् । सत्यनिष्ठा र समतामूलक समाजको सपनाका लागि अनौठो क्रान्ति गर्ने योगमायाको देन मानव सभ्यताको स्मृतिमा अमीट रहेको छ । उनको स्मृतिमा ‘सर्वार्थ योगवाणी’ नामक कृतिसमेत प्रकाशन भएको छ । अमेरिकी प्राध्यापक बारबरा निम्नी अजिज र बेलायती विद्वान् माइकल हटका अनुसन्धानात्मक कृतिहरूमार्फत उनको अदम्य साहसको चर्चा नेपाली भूगोल नाघेर अमेरिका र युरोपसम्म फैलिएको छ । उनका जीवनीमा आधारित ‘योगमाया’ शीर्षकको उपन्यास पनि प्रकाशित छ । यसरी औपचारिक शिक्षा आर्जन गर्ने अवसर नपाए पनि योगसाधना, तपस्या, ध्यान, चिन्तन र प्रवचनका माध्यमबाट सामाजिक सचेतना विकास गर्ने योगमायाको जीवन आदर्श र सभ्य समाजको निर्माणका लागि अविस्मरणीय रहेको छ ।

१. दिइएका शब्द र अर्थबिच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	अर्थ
(क) जलसमाधि	पीडा
(ख) बडाहाकिम	मुद्दामामिलाको निचोड खिचेर न्यायाधीशलाई अवगत गराउने व्यक्ति
(ग) आर्य समाज	पानीमा डुबेर गरिने प्राणत्याग
(घ) वैधव्य	राणा शासनका समयमा र त्यसपछि पनि केही समय जिल्लाको सर्वोच्च प्रशासक
(ङ) हठयोग	सनातन धर्ममा उदारता ल्याउन चलाइएको एक धार्मिक सम्प्रदाय
(च) प्रताडना	विधवा हुनाको भाव
(छ) विचारी	वरिपरि पाँच किसिमका अग्नि बालेर गरिने तपस्या
(ज) पञ्चाग्नि	पतञ्जलिद्वारा प्रतिपादित योग (यम, नियम आदि) द्वारा शरीरलाई धेरै कष्ट दिएर चित्तवृत्तिलाई अन्तर्मुखी पार्ने योगको एक विधि
	पूर्वीय प्राचीन चिकित्सा पद्धति

२. पाठ पढी गाढा गरिएका पदावलीको सट्टामा मिल्ने शब्द छानेर लेख्नुहोस् :

- (क) ऋण, धन, प्रेम, घृणा, ईर्ष्या, घमण्ड, माया, मोह, सन्तान र जिम्मेवारी सबै सांसारिक जञ्जाल सम्भन्दा त युवा उमेरमै सन्यास धर्म ग्रहण गरेको व्यक्ति बनेर हिडौं जस्तो लाग्छ ।
- (ख) परम्परादेखि चल्दै आएको संस्कृतिको नाममा समाजमा आज पनि छुवाछुत र जातपातका आधारमा भेदभाव गर्नेहरू छन् ।
- (ग) योगमायाले यही ज्ञान र अनुभवका आधारमा पण्डितहरूसँग शास्त्रीय विषयमा तर्क वितर्क गर्ने तथा समाजका पुरुषहरूसँग बहस पनि गर्न थालिन् ।

(घ) योगमायाले तत्कालीन राणाशासकसामु धर्मराज्य स्थापनाको माग राखेकी थिइन् र त्यो माग पूरा नभए अग्निमा पसेर गरिने प्राणत्याग गर्ने घोषणा गरेकी थिइन् ।

३. दिइएका शब्द प्रयोग गरी वाक्य बनाउनुहोस् :

स्वसिकाइ, विद्रोह, सञ्जाल, धाराप्रवाह, योगसाधना, निराहार, वर्णाश्रम, स्वेच्छक, यज्ञस्थल, स्मृति

४. दिइएका शब्दहरू प्रयोग गरी सउटा अनुच्छेद लेख्नुहोस् :

सासू, नन्द, आमाजू, सम्धी, जेठान, भदौ, ससुरा

बोध र अभिव्यक्ति

१. पाठ पढ्नुहोस् र दिइएका प्रश्नहरूको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) योगमायाको जीवनी कति अनुच्छेदमा संरचित छ ?

(ख) चौथो अनुच्छेदमा कतिओटा वाक्य छन् ?

(ग) दोस्रो अनुच्छेदमा योगमायाको जीवनको कुन अवस्थाको वर्णन छ ?

(घ) योगमायाको जलसमाधिको सन्दर्भ कुन अनुच्छेदमा छ ?

२. दिइएका वाक्यहरू जीवनीको कुन अनुच्छेदमा छन्, पत्ता लगाउनुहोस् :

(क) उनले तपस्याका निराहार, जलाहार, अल्पाहार जस्ता विधिहरूको प्रयोग गर्थिन् ।

(ख) यस्ता सामाजिक, धार्मिक कार्य, आर्यसमाजीहरूको सुधार चेतना र साधुसन्तहरूको सङ्गतले योगमायामा जीवन र समाजलाई हेर्ने नयाँ चेतना जागृत भइरहेको थियो ।

(ग) धर्मलाई राज्यले पनि मानवताको कोणबाट हेर्नुपर्छ भन्ने धारणा राख्ने योगमाया समन्यायमा जोड दिन्थिन् ।

(घ) योगमायाले वि.सं. १९९५ को कात्तिक २७ गते शनिबारका दिन सरकारले सत्य धर्मको भिक्षा नदिएर आफ्ना तमाम भक्तसहित अग्निसमाधि लिने घोषणा गरिन् ।

(ङ) सत्यनिष्ठा र समतामूलक समाजको सपनाका लागि अनौठो क्रान्ति गर्ने योगमायाको देन मानव सभ्यताको स्मृतिमा अमीट रहको छ ।

३. दिङ्गका मितिमा योगमायाको जीवनीसँग सम्बन्धित कुन कुन घटना भएका हुन्, भन्नुहोस् :

(क) वि.सं. १९२५

(ख) वि.सं. १९७३

(ग) वि.सं. १९८२

(घ) वि.सं. १९८८

(ङ) वि.सं. १९९२

(च) वि.सं. १९९३

(छ) वि.सं. १९९५

(ज) वि.सं. १९९७

(झ) वि.सं. १९९८

४. जीवनीका आधारमा घटनाक्रम मिलाएर लेख्नुहोस् :

(क) अग्निसमाधिको घोषणा तर असफल

(ख) जलसमाधिको तयारी र सफलता

(ग) भागेर माइती जानु

(घ) आसामबाट फर्किनु

(ङ) आर्यसमाजी हुनु

(च) दीक्षा लिई सन्न्यासी बन्नु

(छ) दास प्रथा, सती प्रथाका विरुद्ध आवाज दिनु

(ज) निराहार, अल्पहार र जलाहार भएर तपस्या गर्नु

(झ) विधवा हुनु र पुनर्विवाह गर्नु

(ञ) उफ्रौलीटारमा कुटी बनाउनु

५. पाठको चौथो अनुच्छेद पढ्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) योगमायाले कुटी बनाएका ठाउँहरूको नाम लेख्नुहोस् ।

(ख) मानिसहरू योगमायासँग प्रभावित हुनाको कारण के हो ?

- (ग) योगमायाले किन तपस्या गरेकी हुन् ?
- (घ) 'उनी कहिले निराहार, कहिले जलाहार, कहिले अल्पाहार तपस्या गर्थिन्' भन्नुको तात्पर्य के हो ?
- (ङ) योगमायाले जलसमाधि नलिएको भए आन्दोलनले कस्तो स्वरूप लिन्थ्यो होला, अनुमान गरी लेख्नुहोस् ।

६. 'योगमाया छुवाछुतरहित....अविस्मरणीय रहेको छ' जीवनीको अंश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

- (क) योगमाया कस्तो समाजको खोजीमा लागिन् ?
- (ख) तत्कालीन समाजले आफ्नो विचारलाई अस्वीकार गरेपछि उनले कसरी विद्रोह गरिन् ?
- (ग) योगमायाको सम्मानमा के कस्ता कामहरू भएका छन् ?

७. दिइएको जीवनीको अंश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर लेख्नुहोस् :

सन्ध्यासी जीवन सुरु गरेसँगै योगमायामा सामाजिक चेतना सलबलायो । उनी धार्मिक, सामाजिक, प्रशासनिक, आर्थिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा विद्यमान सबै खाले विकृतिहरूका बारेमा खुलेर विरोध गर्न थालिन् । उनी छुवाछुतलाई मानव सभ्यताको सबैभन्दा ठुलो कलङ्क ठान्दिन् । त्यसैले कुनै पनि सामाजिक कार्यमा मानिसहरूलाई छुत र अछुत तथा माथिल्लो जात र तल्लो जातमा छुट्याउनु घोर अपराध मान्दिन् । सनातनी परम्पराको नाममा जातका आधारमा फरक फरक कानुन प्रचलनमा रहेको त्यस समयको समाजमा छुवाछुत र जातपात नमान्नु घोर आपत्तिको विषय हुन्थ्यो । त्यस्ता व्यक्तिहरू विभिन्न दण्डका भागी हुन्थे । त्यस्तो कठोर राणाकालीन समयमा पनि उनले छुवाछुत तथा वर्णाश्रमको खुलेर विरोध गरिन् । पूजा, आराधना, भजन, कीर्तन, प्रसाद वितरण र ग्रहणमा तिनीहरूलाई सहभागी गराएर उनले आफ्नो धारणालाई व्यवहारमा पनि उतारिन् । उनका थुप्रै भक्तहरू कथित दलित पनि थिए र उनीहरू सबै जना विनाभेदभाव सबै गतिविधिमा संलग्न हुन सक्थे । उनको आश्रममा प्रचलित यस किसिमको छुवाछुतरहित वातावरण देखेर कथित सनातनीहरू योगमायाको खुब आलोचना गर्थे ।

प्रश्नहरू

- (क) योगमायाको धर्मसम्बन्धी मान्यता कस्तो रहेको थियो ?
- (ख) पाठसमेतका आधारमा योगमायाले गरेका सुधारका प्रयासहरूको वर्णन गर्नुहोस् ।

८. उत्तर दिनुहोस् :

- (क) योगमायाको बाल्यकाल र किशोरावस्था कस्तो रह्यो ?
- (ख) योगमाया कसरी आध्यात्मिक विषयमा आकृष्ट भइन् ?
- (ग) योगमायाको साधना र तपस्याका बारेमा उल्लेख गर्नुहोस् ।
- (घ) योगमायाको अग्निसमाधिको योजना कसरी असफल भयो ?
- (ङ) योगमायाको जीवनीबाट पाइने शिक्षा के हो ?

९. व्याख्या गर्नुहोस् :

- (क) यी तपस्याका विविध मोहहरूको मुख्य उद्देश्य जीवनका लोभ र मोहबाट मुक्त हुँदै समाज सुधारको चाहना राख्नु थियो ।

१०. सत्यनिष्ठा र समतामूलक समाजको स्थापनामा योगमायाले दिएको योगदानको चर्चा गर्नुहोस् ।

११. दिइएको अनुच्छेद पढ्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर लेख्नुहोस् :

वर्तमान युग विज्ञान र प्रविधिको युग हो । विज्ञानले विविध क्षेत्रमा गरेको प्रगतिले वर्तमान युग सुविधायुक्त बन्न पुगेको छ । टेलिफोनको आविष्कारले गर्दा संसारका कुना कुनामा तुरुन्तै सम्पर्क गरी दोहोरो कुराकानी गर्न सम्भव भएको छ । रेडियो र टेलिभिजनका माध्यमबाट विश्वमा घटेका विभिन्न घटनाहरूका बारेमा घरैमा बसी बसी समाचार सुन्न र हेर्न सक्ने सुविधा सबैलाई उपलब्ध भएको छ । यसै गरी रेल, मोटर, पानीजहाज, हवाईजहाज जस्ता यातायातका साधनहरूले टाढा टाढाको गन्तव्यलाई पनि सुगम तुल्याइदिएका छन् । वैज्ञानिक क्षेत्रमा भएको आशातीत प्रगतिले गर्दा घरायसी कामदेखि लियर कृषि, उद्योग, वाणिज्य आदि क्षेत्रमा मानवीय जीवनपद्धति सुखी, सम्पन्न र सुविधायुक्त बन्न पुगेको छ । मानिसले आर्जन गरेको अभूतपूर्व ज्ञान, निरन्तर कडा मिहिनेत र अनुसन्धानको परिणाम स्वरूप 'यन्त्रमानव' आविष्कार गर्ने महत्त्वपूर्ण कार्यमा समेत सफलता प्राप्त भएको छ । यन्त्रमानव भनेको मानिसले जस्तै काम गर्न सक्ने सट्टा स्वचालित यन्त्र हो । यसले मानिसलाई वैज्ञानिक, औद्योगिक, घरायसी आदि विविध क्षेत्रमा सघाउने काम गर्छ ।

प्रश्नहरू

- (क) सञ्चारका माध्यम तथा यातायातका साधनले संसारलाई कसरी नजिक बनाएको छ ?
- (ख) यन्त्रमानवले मानिसलाई कसरी सघाउँछ ?
- (ग) वैज्ञानिक क्षेत्रमा भएको आशातीत प्रगतिले मानव जीवनलाई कस्तो बनाएको छ ?
- (घ) 'वैज्ञानिक' र 'अनुसन्धान' शब्दको निर्माण प्रक्रिया देखाउनुहोस् ।

१२. दिइएको अनुच्छेद पढ्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

सरकारले निषेधाज्ञा जारी गरेकै समयमा पूर्ण इजलासले उसलाई कायलनामा गराएर गैरन्यायिक काम गरेको भन्दै उत्प्रेषण गरिपाऊँ भनी दिएको निवेदन मुल्लतबीमा राखिदिएछन् । जमानी बस्न गएको जयमङ्गल हदम्यादको कुरै नबुझी सनाखत गरेर हिँडेछ । पेटबोलीमा केही कुरै नलेखी थुनछेक बहसमा कसिएका “जनकजी पुनरावेदन गर्न पाउने अधिकार पूर्ण सुरक्षित छ, अहिले विषयवस्तुको तहकिकात गरौँ” भन्दै पन्छिन खोजे । उसले पनि “बन्दसवाल, तहकिकात, सकारनामा, दरपिठ जे जे गर्ने गरौँला । यो महामारीको समयमा हाजिरजमानी छाड्न मिल्ला नि ! बरु तारिख पाऊँ” भन्दै हात जोड्यो ।

प्रश्नहरू

- (क) सरकारले किन निषेधाज्ञा जारी गरेको हो ?
- (ख) जयमङ्गलले कसरी सनाखत गरेर हिँडेछ ?
- (ग) माथिको पाठमा 'ऊ' भनेको को होला ?
- (घ) शब्दकोशको सहायता लिई माथिका पाठमा आएका गाढा शब्दहरूको अर्थ लेख्नुहोस् ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ४ का आधारमा दिइएको खाली ठाउँमा मिल्ने शब्द भर्नुहोस् :

- (क) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले सम्मको औपचारिक शिक्षा लिएका थिए ।
- (ख) जयपृथ्वीबहादुर सिंहलाई आधुनिक शिक्षाका मानिन्छ ।
- (ग) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले नेपालको जेठो पत्रिका को प्रधानसम्पादक भई काम गरेका थिए ।

(घ) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले रहँदा कूटनीतिकका भूमिका निर्वाह गरेका थिए ।

(ङ) जयपृथ्वीबहादुर सिंह..... विचारक थिए ।

२. सुनाइ पाठ ४ का आधारमा छोटो उत्तर दिनुहोस् :

(क) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले कस्ता कस्ता कार्य गरेका थिए ?

(ख) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले कतिसम्मको औपचारिक शिक्षा हासिल गरे ?

(ग) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले कुन कुन क्षेत्रमा भूमिका निर्वाह गरेका थिए ?

३. सुनाइ पाठ ४ का आधारमा उत्तर भन्नुहोस् :

(क) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले के कस्ता पाठ्यपुस्तकहरू लेखेका थिए ?

(ख) जयपृथ्वीबहादुरलाई किन बहुमुखी प्रतिभाका धनी व्यक्तित्व मानिन्छ ?

(ग) जयपृथ्वीबहादुर सिंहका व्यक्तित्वका क्षेत्रहरू कुन कुन हुन्, भन्नुहोस् ।

भाषातत्त्व

नामयोगी

१. दिइएका वाक्यमा नामयोगी पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

(क) उनीहरूसित बन्दुक छ ।

(ख) छानामाथि धिरौला छ ।

(ग) रमेश घाटतर्फ लाग्यो ।

(घ) रुखबाट पात झर्न्यो ।

(ङ) ऊबाहेक कोही बोलेनन् ।

(च) जीवनभरि सुख पाइएन ।

२. दिइएको जीवनीको अंशबाट दशओटा नामयोगी टिप्नुहोस् :

योगमायासित शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र थिएन तर आफ्नो युगलाई बुझ्ने अन्तरदृष्टि थियो । समयको उल्टो गतिअनुसार बहने होइन, समयको धारलाई नै सही दिशापट्टि डोहोर्न्याउने साहस उनमा थियो । उनीसँग आफूबाहेक केही थिएन तर काव्यात्मक प्रवचनमार्फत दुनियाँलाई आफ्नो एक इसारामा विद्रोहका निमित्त मृत्युसम्म स्विकार्ने बनाउन सक्ने कौशल थियो । अत्याचारमाथि निर्भयसाथ प्रहार गर्ने आँट थियो ।

३. 'योगमाया' पाठबाट दशओटा नामयोगी टिपी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

क्रियायोगी

१. दिइएका क्रियायोगी पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

मेरो भाइ हिजो साँभतिर पारि गयो र भर्खर मात्र फर्क्यो । मैले ऊ त्यता जाने र ढिलो फर्कने कारण सोधेँ । ऊ ज्यादै बिस्तारै र डराइडराईकन बोल्थो, “म पढ्न गएको थिएँ ।”

२. दिइएको अनुच्छेदबाट बाह्रओटा क्रियायोगी टिप्नुहोस् :

अस्ति म निकै ढिलो घर फर्केँ । बाटो खुला थियो तापनि मैले बेतोडले गाडी कुदाइनेँ । गल्लीमा यत्रतत्र भुस्याहा कुकुरहरू थिए । कुकुरहरू बिनसिती भुकिरहेका थिए । कुनै कुनै पसल राति अबेरसम्म खुलै थिए । केही बटुवा लडखडाउँदै हिँडिरहेका थिए । मलाई त्यहाँ छुट्टै दुनियाँ छ जस्तो लाग्यो । गल्ली ज्यादै साँघुरो नभए पनि राम्ररी फैलन नपाएको जस्तो थियो ।

३. पाठमा प्रयुक्त दशओटा क्रियायोगी टिपी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

संयोजक

१. दिइएका वाक्य पढी संयोजक पहिचान गर्नुहोस् :

(क) उसले घर र बारी किन्यो ।

(ख) बोटमा काँडा थिए तापनि फूल सुन्दर थियो ।

(ग) तिम्रो भाइ एवम् मेरो छोरो सँगै बस्छन् रे ।

(घ) मैले त्यो नयाँ घर वा यो पुरानो गाडी किन्ने विचार गरेको छु ।

(ङ) उनीहरू घर गए अनि पढ्न थालिहाले ।

(च) केटाहरू त्यहाँ पुगे तर केटीहरू भागिसकेका रहेछन् ।

२. 'योगमाया' पाठबाट दशओटा संयोजक टिपोट गर्नुहोस् ।

३. दिइएका संयोजक राखी वाक्य बनाउनुहोस् :

नत्र, किन्तु, यद्यपि, पनि, किनभने, कि... कि, तथापि, न... न, भन्ने

४. किन्तु, त्यसैले जब... तब, किनभने, जहाँ ... त्यहाँ प्रयोग गरी आफ्नो परिवारका बारेमा एक अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।

विस्मयादिबोधक

१. दिइएका वाक्य पढी विस्मयादिबोधक पहिचान गर्नुहोस् :
- (क) आहा ! कति सुन्दर हिमाल ।
(ख) हरे ! यो के देख्नु पन्यो ।
(ग) छया ! कति जिस्कन सकेको ।
(घ) आत्था ! कस्तो तातो पानी ।
(ङ) स्याबास ! तिमीले बडो गजब गन्यौ ।
२. दिइएका खाली ठाउँमा मिल्ने विस्मयादिबोधक राखी वाक्य पूरा गर्नुहोस् :
- (क) कस्तो गर्मी ।
(ख) तिम्रो यो जिन्दगीलाई ।
(ग) कति सुन्दर अक्षर ।
(घ) कति चिसो हावा ।
(ङ) कस्तो दुर्गन्धित कोठा ।
३. दिइएका विस्मयादिबोधक राखी वाक्य बनाउनुहोस् :
- आम्मा !, स्याबास !, अब्बुइ !, छिछि !, रेया !

निपात

१. दिइएका वाक्य पढी निपात पहिचान गर्नुहोस् :
- (क) तिमीलाई पो सबथोक आउँछ ।
(ख) म त हैरान भएँ ।
(ग) सउटा गाउँमा लालु नाम गरेको मान्छे बस्थ्यो रे ।
(घ) लौ, आजलाई बिदा चाहन्छु ।
(ङ) तिमी पनि आउनौ क्यार ।

२. दिइएको खाली ठाउँमा मिल्ने निपात राखी वाक्य पूरा गर्नुहोस् :

- (क) मलाई केही थाहा छैन ।
(ख) आजलाई बिदा ।
(ग) ऊ आजै आउँछ ।
(घ) ऊ डाक्टर हुन चाहन्छ ।
(ङ) तँलाई केही चाहिँदैन ।
(च) तिमी पनि हिजै आयौ?
(छ) उनीहरू सहरमै बस्छन्।

३. दिइएको निपातहरूलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

रे, क्यारे, है, अरे, नि, पो, ज्यादै, ला, खै

पदवर्गसम्बन्धी थप अभ्यास

१. रेखाङ्कन गरिएका पदहरूको पदवर्ग पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

- (क) स्याबास ! तिमी नै प्रथम हुन्छौ भन्ने मलाई पूरा विश्वास थियो भनेर गुरुले त्यो दिन भन्नुभएको कुरा म अझै भलभली सम्भन्छु ।
(ख) अनिल आकाशतिर फर्केर घण्टौं हेरिरेहन सक्छ तर अरूहरू उसको यस्तो अनौठो बानीलाई कहाँ मन पराउँछन् र !
(ग) प्राकृतिक सम्पदा प्रचुर मात्रामा छन् तापनि यिनको राम्ररी उपयोग गर्न नसक्दा सम्म हाम्रो देशको उन्नति हुने कुरामा शङ्का नै मान्नुपर्छ ।
(घ) गरिबको आर्थिकस्तर माथि नउठाएसम्म सुन्दर नेपालको कल्पना गर्नु त असम्भव योजना बन्ना नि किनभने हामी गरिबीसँग लड्न सक्ने नै भएका छैनौं ।
(ङ) बाटारि हाम्रै सामल खायो, अनि यहाँ आइपुगेर त हामी दुवैलाई छोडेर ऊ कहाँ भाग्यो भाग्यो ।
(च) नेपालका अग्ला हिमशिखर, कलकल बग्ने नदीनाला, छड्छड गर्ने छहरा, नौरङ्गी डाँफे, मुनाल तथा कस्तूरी र मुनालसँग साइनो गाँस्न आउने सबै पर्यटकहरूलाई हामी स्वागत गर्दैनौ र ?

- (छ) आफ्ना मागहरू पूरा गराउन अरूलाई सास्ती दिनु सर्वथा अन्याय नै हुन्छ तर पनि इमानदारीपूर्वक यो कुरा मान्न यिनलाई किन गाह्रो हुन्छ ?
- (ज) आहा ! यहाँले त असाध्यै मिठो कविता पो सुनाउनुभयो भनेर उनले मलाई फुर्क्याए ।

रूपायन

१. दिइएका शब्दको रूपायन पहिचान गर्नुहोस् :

१. केटो -	केटो - केटी
२. अग्लो -	अग्लो - अग्ला
३. म -	म, तँ, ऊ
४. लेख् -	लेख्छन्, लेख्छौं, लेख्नुहुन्छ
५. बस् -	बस्यो, बस्छ, बस्ने छ
६. बस् -	बस्दै छ, बसेको छ, बसेछ, बस्थ्यो
७. बस् -	बस्यो, बस, बसोस्, बस्ला
८. केटो -	केटाले, केटालाई, केटाबाट, केटाको, केटामा
९. भन् -	भन्छन्, भनिन्छ
१०. रु -	रुन्छु, रुदिँन

उदाहरण १ मा 'केटो' को पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी रूपहरू दिइएका छन् । उदाहरण २ मा चाहिँ 'अग्लो' को एकवचन र बहुवचन बुझाउने रूपहरू दिइएका छन् । त्यसै गरी उदाहरण ३ मा 'म' 'तँ', 'ऊ' जस्ता फरक फरक पुरुष जनाउने सर्वनाम छन् भने ४ मा लेख् धातुबाट बनेका आदरबोधक क्रिया छन् । ५ मा 'बस्' धातुबाट बन्ने विभिन्न कालबोधक क्रियापदहरू छन् । उदाहरण ६ मा पनि 'बस्' धातुबाट बनेका विभिन्न पक्ष जनाउने क्रियापदहरू छन् । उदाहरण ७ मा पनि उही धातुबाट बनेका विभिन्न भाव बुझाउने क्रियापदहरू छन् भने उदाहरण ८ मा चाहिँ विभिन्न विभक्तिका चिह्नहरू लागेर विभिन्न कारक बुझाउन सक्ने 'केटो' बाट बनेका रूपहरू छन् । ९ मा 'भन्' धातुबाट बनेका वाच्य बुझाउने क्रिया छन् । १० मा 'रु' धातुबाट बनेका ध्रुवीयताबोधक क्रिया छन् । यस्ता लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, कारक, वाच्य, ध्रुवीयता जस्ता व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा शब्दको रूप परिवर्तन गर्ने प्रक्रिया नै रूपायन हो ।

२. दिइएको अनुच्छेदलाई स्त्रीलिङ्गमा परिवर्तन गर्नुहोस् :

भाज्जा बजार गए । उनले त्यहाँ साथीहरूलाई भेटे । साथीहरूसँग धेरै बेर कुराकानी गरे । कुराकानीकै क्रममा उनले समय बितेको पत्तै पाएनन् । उनी हतार हतार किनमेल गरेर घर फर्किए ।

३. दिइएका अनुच्छेदलाई तृतीय पुरुषमा परिवर्तन गर्नुहोस् :

हामी समयमै विद्यालय पुग्यौं । विद्यालयमा पुगेर तिमीले सबै सामानको निरीक्षण गर्नु । त्यसपछि शिक्षकको निर्देशनअनुसार हामीले परियोजना कार्य गर्न थाल्यौं । यस क्रममा हामीले नयाँ नयाँ वैज्ञानिक तथ्यहरू फेला पार्नु ।

सिर्जना र परियोजना

१. दिइएको तस्बिर हेर्नुहोस् र तिनका वरिपरिका पदावलीका आधारमा जीवनी लेख्नुहोस् :

जनकपुर बमकाण्डपछि केही समय प्रवास गमन	वि.सं. १९९९ मा जन्मेका	राजाको जनकपुर भ्रमणमा बम प्रहारको आरोप
देवनारायण/देविका भ्ना (बुबाआमा)		तराईमूलका सहिद
निरङ्कुश पञ्चायती व्यवस्थाका विरुद्धमा उभिएका प्रजातान्त्रिक योद्धा	सहिद दुर्गानन्द भ्ना	वि.सं. २०२० माघ ५ सहादत प्राप्त
धनुषा जिल्लाको जहटी भन्ने ठाउँमा जन्मेका	नेपाल फर्केपछि पक्राउ र त्यसपछि फाँसी	राजा महेन्द्रले वि.सं. २०१७ मा पञ्चायती व्यवस्था घोषणा

२. दिङ्गका बुँदाहरूका आधारमा सङ्क्षिप्त जीवनी तयार पार्नुहोस् :

नाम : भलकमान गन्धर्व

जन्मस्थान : बाटुलेचउर, पोखरा, कास्की

जन्ममिति : वि.सं. १९९२ वैशाख १२ गते

माता : मकैडाली गन्धर्व

पिता : दुर्गाबहादुर गन्धर्व

शिक्षा : सामान्य लेखपढ (अनौपचारिक)

योगदान : नौ वर्षको कलिलै उमेरबाटै सारङ्गी बजाउन सुरु

- आफ्नै हजुरबुबाबाट लोकगायनको प्रेरणा
- लोकगायनमा विशिष्ट योगदान
- लोकगीत सङ्कलन र गायन
- २०२२ सालमा चर्चित गीत 'आमाले सोध्लिन् नि खै छोरो भन्लिन्' गीतबाट ख्याति कमाएका
- २०२४ सालदेखि रेडियो नेपालमा जागिर आरम्भ
- यिनका २५० भन्दा बढी गीत रेकर्डिङ रेडियो नेपालमा गरेका
- उनको सुरिलो भाकाले सबैको हृदय छोएको
- उनका अल्लारे नानी, राधा पियारी, धानको बाला जस्ता ज्यादै लोकप्रिय गीत हुनु
- उनले विभिन्न प्रकारका लोकगीतहरू भ्याउरे, कर्खा, ख्याली र भजनहरू गाएका
- उनले जर्मनी, युगोस्लाभिया, बेल्जियम र भारतमा पनि आफ्नो साङ्गीतिक कला प्रस्तुत गरेका

समान तथा पुरस्कार : आदिकवि भानुभक्त स्मृति पुरस्कार, इन्द्रराज्य लक्ष्मी प्रज्ञा पुरस्कार, नारायणगोपाल सङ्गीत कोष तथा माभी चलचित्रबाट नगद पुरस्कार प्राप्त

मृत्यु : २०६० साल मङ्सिर ७ गते आइतबार, पोखरा

३. तपाईंको समाजमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने कुनै एक व्यक्तिको सङ्क्षिप्त जीवनी लेख्नुहोस् ।

जयपृथ्वीबहादुर सिंह

जयपृथ्वीबहादुर सिंहको जन्म बभाङको चैनपुरमा वि.सं. १९३४ मा भएको थियो । बभाङ्गी राजा विक्रमबहादुर सिंह र रानी रुद्रकुमारी सिंहको सन्तानका रूपमा राजपरिवारमा जन्मेका जयपृथ्वीले आई.ए. सम्मको औपचारिक शिक्षा हासिल गरेका थिए ।

जयपृथ्वीबहादुर सिंह बहुमुखी प्रतिभाका धनी व्यक्ति हुन् । सत्यवादी प्राथमिक पाठशाला खोली आफैँ शिक्षणमा खनिएका सिंहले 'अक्षराङ्क शिक्षा,' 'व्यवहारमाला,' 'श्रेस्ताबोध', 'शिक्षा दर्पण', 'प्राकृत व्याकरण', 'पदार्थ तत्त्व विवेक', 'भूगोल शिक्षा' जस्ता दर्जनौँ पाठ्यपुस्तक लेखेका छन् । उनलाई नेपालका आधुनिक शिक्षाका जनक पनि भनिन्छ । नेपालको लामो इतिहास बोकेको गोरखापत्रका प्रधानसम्पादक र व्यवस्थापक भई पत्रकार, सम्पादक र व्यवस्थापनका रूपमा पनि चिनिएका छन् । त्यस्तै आफ्नो गाउँठाउँमा गोरेटो, घोडेटो, पुल बनाएर, हाट लगाएर, विभिन्न व्यक्तिलाई सिप सिक्न सहर पठाएर, पाठशाला खोलेर, सामाज सुधारका अनेक गतिविधिको नेतृत्व गरेका थिए । यसका अलावा संसारका सबै मानिस एउटै हुन् भन्ने मानवतावादी विचारका पक्षधर सिंहले युद्धभूमिमै गई घाइतेहरूको उपचारसमेत गरेका थिए । उनी कलकत्तामा रहँदा वकिल तथा नेपालका तर्फबाट कूटनीतिज्ञका रूपमा काम पनि गरेका थिए ।

निष्कर्षमा जयपृथ्वीबहादुर सिंह नेपाल आमाका त्यस्ता महान् सन्तती हुन्, जो एकलैमा शिक्षासेवी, लेखक, व्याकरणकार, पत्रकार, सम्पादक, व्यवस्थापक, समाजसुधारक, मानवतावादी विचारक, वकिल तथा कूटनीतिज्ञका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्न सफल भए ।